

УДК 378.4

Каричковський В. Д.

Інститут екології економіки і права, Київ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено теоретичні особливості організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах України. Зокрема, досліджено роль і місце самостійної роботи у підготовці фахівців; виконано аналіз існуючих підходів до систематизації самостійної роботи; розглянуто основні складові елементи процесу індивідуалізації самостійної роботи; виокремлено психолого-педагогічні умови, форми та методи; акцентовано увагу на факторах, що сприяють активізації самостійної роботи; виділено етапи самостійної роботи студента під час вивчення дисциплін, розділів навчальних дисциплін.

Ключові слова: самостійна робота, майбутній фахівець, навчально-виховний процес, вищий навчальний заклад.

Каричковский В. Д.

Институт экологии экономики и права, Киев

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье освещены теоретические особенности организации самостоятельной работы в высших учебных заведениях Украины. В частности, исследована роль и место самостоятельной работы в подготовке специалистов; выполнен анализ существующих подходов к систематизации самостоятельной работы; рассмотрены основные составляющие элементы процесса индивидуализации самостоятельной работы; выделены психолого-педагогические условия, формы и методы; акцентировано внимание на факторах, способствующих активизации самостоятельной работы; выделены этапы самостоятельной работы студента при изучении дисциплин, разделов учебных дисциплин.

Ключевые слова: самостоятельная работа, будущий специалист, учебно-воспитательный процесс, высшее учебное заведение.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Розбудова національної системи освіти в Україні передбачає новий підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців, у тому числі й аграрного профілю. Це зумовлено, насамперед, невідповідністю знань потребам суспільства та світовим стандартам. Тому важливою умовою модернізації освіти є інноваційна спрямованість, що вимагає зміцнення зв'язку науки з практикою, розробки елементів нового змісту освіти, сучасних освітніх технологій, впровадження світового педагогічного досвіду тощо.

В умовах, коли відповідно до реалізації основних положень Болонської декларації у навчальному процесі відбувається зменшення кількості годин аудиторної роботи, якість підготовки майбутнього фахівця значною мірою залежить від його самоосвіти.

У такому контексті організація занять у вищій школі вимагає від фахівців застосування такої дидактичної системи, яка сприятиме підвищенню ефективності навчального процесу та якості підготовки майбутніх випускників-аграріїв [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах розглядали у своїх працях такі науковці, як С. Архангельський, Т. Біла, І. Бендера, І. Блозва, С. Дерев'янка, В. Дуганець, С. Зинов'єв, Б. Йоганзен, В. Онопрієнко, П. Підкасистий, В. Стукач, Н. Танклевська та інші.

Метою статті є висвітлення теоретичних особливостей організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах України.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. У працях науковців, присвячених вивченню питання самостійної роботи, немає єдиного тлумачення цього поняття. Вона розглядається як дидактична категорія, форма, метод, прийом, засіб, умова, діяльність навчання тощо. Як зазначають В. Костик та С. Головчук «самостійна робота студентів – це така форма організації навчання, яка включає різноманітні види індивідуальної й колективної навчальної діяльності, здійснюється на аудиторних та позааудиторних заняттях з урахуванням індивідуальних особливостей та пізнавальних можливостей студентів під керівництвом викладача або без його безпосередньої участі» [2].

Аналіз публікацій, присвячених проблемі навчання самостійної роботи, дозволив Л. Бірюковій висвітлити наступні положення:

– самостійна робота є видом пізнавальної діяльності як на заняттях, так і поза їх межами; а її виконання здійснюється за завданням викладача, проте без його особистої участі;

– самостійна робота сприяє формуванню таких якостей особистості, як самостійність, пізнавальна активність, самоосвіта, дисциплінованість та ін.;

– при самостійній роботі мета кожного завдання повинна бути усвідомлена, тобто для виконання студенти спираються на свої знання, предметні уміння, досвід у вивченні даної дисципліни, а також уміння користуватися засобами навчання [3].

За останні роки у навчальних планах ВНЗ зменшилася частка аудиторних занять і зросли обсяги самостійної роботи студентів. В умовах кредитно-модульної системи близько 50-60% навчального часу відведено на самостійну роботу, що передбачає опрацювання лекційного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, курсових робіт та проєктів, підготовка до лабораторних робіт, практичних занять та семінарів, опрацювання окремих розділів програми тощо [4].

З.С. Кучер стверджує, що самостійна робота як обов'язковий компонент навчальної та науково-дослідної роботи студентів у вищій школі поділяється на 3 блоки:

– мотиваційний – формування у студентів потреби самостійного засвоєння нової інформації;

– технологічний – використання педагогічних технологій, що сприяють мотивації пізнавальної діяльності;

– організаційний – організація самостійної роботи з використанням сучасних методів навчання [5].

У процесі аналізу самостійної роботи студентів С.І. Дерев'янка пропонує її класифікацію за такими ознаками:

1) за місцем, часом проведення, характером керівництва та способом здійснення контролю з боку викладача: а) аудиторна самостійна робота; б) позааудиторна самостійна робота; в) індивідуальна самостійна робота;

2) за рівнем обов'язковості: а) обов'язкова, яка передбачена навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань; написання курсових, дипломних робіт; завдання, які студенти самостійно виконують протягом навчальної, виробничої, переддипломної практик); б) добровільна, яка полягає у позааудиторній роботі (участь у внутрішньо кафедральних, між кафедральних, між факультетських, всеукраїнських олімпіадах, конкурсах, вікторинах); в) бажана, яка полягає у самостійному проведенні досліджень, збиранні наукової інформації, її аналізі, участь у роботі наукового студентського товариства (гуртки, конференції, підготовка доповідей, тез, статей);

3) за видами діяльності: а) навчально-пізнавальна (через мислення, аналіз, синтез); б) професійна (певні конкретні дії студента, які виконують фахівці на виробництві);

4) за рівнем мотивації: а) самостійна робота низького рівня (до самостійних дій

студента спонукає викладач, допомагаючи йому практично і контролюючи виконання); б) самостійна робота середнього рівня (до самостійних дій студента спонукає викладач, але студент працює самостійно, контролюючи самого себе); в) самостійна робота високого рівня (виконання завдання організовує і контролює сам студент) [6].

На думку Т.А. Білої найефективнішими методами самостійної роботи, що відповідають тенденціям індивідуалізації навчання, є такі:

1. Проблемно-пошукові методи (репродуктивний (відтворювальний), частково-пошуковий (самостійна робота, узагальнення), проблемне викладання, дослідницький).

2. Методи колективної роботи (мозковий штурм, навчання у співпраці, навчання у студентській команді).

3. Метод проектів (добір та організація форм і видів навчальної діяльності, спрямованих на досягнення прогнозованих результатів самостійної роботи).

4. Методи застосування новітніх технологій у навчанні (застосування комп'ютерного навчання з окремих тем, базових тем, за весь процес навчання) [1].

В. Костик та С. Головчук констатують, що аби поставлене перед студентом завдання стало мотивом його діяльності, воно повинно бути прийнятне. Так, самостійна робота студента з виконанням навчального завдання охоплює такі етапи:

I. Підготовка студента до виконання завдання (забезпеченість літературою, методичними рекомендаціями, наочними посібниками, інформаційно-комп'ютерною базою тощо);

II. Теоретична готовність студента (здатність застосовувати набуті знання. На ефективність виконання завдання впливають такі особисті якості студента, як цілеспрямованість, наполегливість, відповідальність тощо);

III. Практична підготовка (здатність оптимально планувати самостійну роботу: вміло використовувати конспект лекцій, підручники, посібники, комп'ютер, розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію та інше));

IV. Аналіз виконаного завдання (оцінка студентом (методом самоконтролю, іноді взаємоконтролю) якості і час виконання завдання, ефективність використаних у процесі самостійної роботи методів і засобів) [2].

О. Полозенко визначає такі функціональні ланки саморегуляції студентів аграрних ВНЗ:

планування цілей діяльності – характеризує індивідуальні особливості цілеспрямованості з точки зору усвідомленості навчального процесу;

– моделювання значущих умов – відображає розвиненість уявлень про систему зовнішніх і внутрішніх значущих для досягнення цілей умов, ступінь їх усвідомленості та деталізованості;

– програмування дій – полягає в усвідомленій побудові способів і послідовності дій для досягнення поставлених цілей;

– оцінка і корекція результатів – адекватність оцінки себе і результатів своєї діяльності та поведінки, стійкість суб'єктивних критеріїв оцінки успішності досягнення результатів;

– гнучкість – відображає рівень здатності перебудувати, вносити корективи в систему саморегуляції при зміні зовнішніх і внутрішніх умов;

- самостійність – характеризує розвиненість регуляторної автономності [7]

Методика організації самостійної роботи на рівні навчальної дисципліни безпосередньо пов'язана з активізацією пізнавальної діяльності студентів, у тому числі й аграріїв. При виборі такої методики варто зважати на такі обставини:

1. Самостійне навчання повинно здійснюватися поетапно:

I етап – засвоєння навчального матеріалу;

II етап – застосування його на практиці;

III етап – творче застосування набутих знань та умінь.

2. Мета викладання кожної навчальної дисципліни передбачає на меншому обсязі теоретичних знань дати більше можливості студентам для самостійного засвоєння матеріалу.

3. Планування самостійної роботи передбачає створення умов для її виконання. У цьому аспекті повинен враховуватися обсяг навчальної інформації, передбачений для засвоєння студентами.

4. Ефективна самостійна робота передбачає самоконтроль, у формі якого виступає систематичний зворотній зв'язок [8].

М. Ружи́ло зауважує, що зміст самостійної роботи студентів для конкретної дисципліни визначається робочою навчальною програмою, методичними матеріалами, а також завданнями та вказівками викладача, відповідального за викладання даної дисципліни. Самостійна робота студентів повинна забезпечуватись навчально-методичними засобами: підручниками, навчально-методичними посібниками, електронними варіантами лекцій, методичними вказівками для самостійної роботи студентів, тощо. Доцільно, щоб методичні матеріали для самоосвіти студентів містили питання для самооцінювання та самоконтролю знань. Також для самостійної роботи можна пропонувати студентам додаткову наукову літературу, фахову монографічну літературу чи періодичну [9].

Таким чином, як відзначає О.В. Безкровний, кожен етап самостійної роботи студента під час вивчення дисциплін чи розділів навчальних дисциплін, дозволяє відстежити низку взаємопов'язаних компонентів:

– мотиваційний – забезпечує потребу у знаннях, одержаних під час самостійної роботи; викликає інтерес до навчання; підвищує інтелектуально-творчу енергійність;

– процесуальний – зумовлює організацію практичних дій згідно з поставленою метою, оволодіння навичками обробки інформації: аналіз наукових праць та нормативної бази, узагальнення, класифікація та систематизація отриманих знань;

– змістовий – сприяє творчому відбору необхідного матеріалу, що передбачає продукування нової інформації, спрямованої на вирішення завдань щодо підвищення ефективності навчання;

– рефлексивний – дозволяє здійснити оцінку власної діяльності, аналіз ефективності виконання індивідуального навчального завдання та усвідомлення ступеня реалізації поставленої мети [4].

ВИСНОВКИ. Таким чином, можемо відзначити, що в умовах впровадження основних положень Болонської декларації в українську освітню систему виникає потреба у нових підходах до підготовки майбутніх фахівців, зокрема й аграрного профілю. У цьому контексті, аналізуючи роль і місце самостійної роботи, можемо відзначити посилення її ролі в опануванні навчального матеріалу. На основі аналізу наукових праць вважаємо, що ефективність самостійної роботи студентів зумовлена її організацією. Крім цього, до психолого-педагогічних умов, що забезпечують успішне виконання самостійної роботи у вищому навчальному закладі можемо віднести формування позитивної мотивації, врахуванням індивідуальних особливостей та навчальних можливостей студентів, визначення критеріїв оцінки їх навчальної діяльності, застосування доцільних видів і форм контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла Т. А. Деякі аспекти інноваційного підходу до організації самостійної роботи з хімії / Т.А Біла, Є.В. Ляшенко, Г.Л. Марчук // Наука і методика : Збірник науково-методичних праць / Редкол. : А.Ф. Гойчук (гол. ред.) та ін. – К. : Аграрна освіта, 2007. – Вип. 9. – С. 79 – 84.

2. Костик В. С. Педагогічні аспекти організації самостійної роботи студентів ВНЗ / В. С. Костик, С. Ю. Головчук // Молодий вчений» № 4 (44) квітень, 2017 р. – С. 377 – 380.

3. Бірюкова Л. А. Актуальні питання організації самостійної роботи студентів / Л. А. Бірюкова // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. - Випуск 25 ; збірник наукових праць / за наук. ред. О. В. Биковська, П. В. Дмитренко. - К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 15 – 18.

4. Безкровний О. В. Індивідуалізація самостійної роботи студентів в сучасних умовах розвитку вищої освіти / О. В. Безкровний, Т. О. Бардіна // Наука і методика : Збірник науково-методичних праць / Редкол. : М.П. Хоменко (гол. ред.) та ін. – К. : Агроосвіта, 2014. – Вип. 26. – С. 45 – 50.

5. Кучер З. С. Методика організації самостійної роботи студентів з використанням комплексу завдань при вивченні курсу «Матеріалознавство» / З. С. Кучер // Проблеми трудової і професійної підготовки : наук.-метод. зб. / Кол. авт. ; відповід. редактор і укладач В. В. Стешенко. – Слов'янськ : СДПУ, 2009. – Вип. 14. – С. 157 – 164.

6. Дерев'яно С. І. Місце самостійної роботи у технології проблемного навчання облікових дисциплін / С. І. Дерев'яно // Наука і методика : Збірник науково-методичних праць. – К. : Агроосвіта, 2014. – Вип. 27. – С. 36 – 43.

7. Полозенко О. В. Особливості саморегуляції студентів аграрних ВНЗ / О. В. Полозенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол.: Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К., 2014. – Вип. 199. – Ч. 1. – С. 282 – 291.

8. Танклевська Н. С. Методика організації самостійної роботи студентів / Н. С. Танклевська, Т. Г. Вермієнко // Наука і методика : Збірник науково-методичних праць / Редкол. : Т. Д. Іщенко (гол. ред.) та ін. – К. : Аграрна освіта, 2008. – Вип. 13. – С. 59 – 63.

9. Ружи́ло М. Я. Формування навиків самоосвіти при вивченні прикладної математики майбутніми фахівцями з аграрного менеджменту / О. В. Полозенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол.: Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К., 2014. – Вип. 199. – Ч. 1. – С. 335 – 339.

Karychkovskyi V.

Institute of Ecology Economy and Law, Kyiv

THEORETICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF STUDENTS' INDIVIDUAL WORK IN THE UNIVERSITIES OF UKRAINE

In the article the theoretical peculiarities of organization of individual work in higher agricultural educational institutions of Ukraine are investigated. In particular, the role and place of individual work in the specialist training are researched; the analysis of existing approaches to the systematization of independent work are made; the classification of individual work is carried out and its main blocks are allocated; psychological and pedagogical conditions, forms and methods are singled out; attention is focused on the factors contributing to activation; the stages of the students' individual work during disciplines, sections of educational disciplines studying are analyzed; the basic component elements of process of individualization of students' individual work are considered.

Key words: individual work, future specialist, educational process, higher agricultural educational institution.

REFERENCES

1. Bila, T.A., Ljashenko, Je.V. and Marchuk G.L. (2007), *Dejaki aspekty innovacijnogo pidhodu do organizacii' samostijnoi' roboty z himii'*, *Nauka i metodyka : Zbirnyk naukovometodychnyh prac'*, Вуп. 9, pp. 79-84. [in Ukrainian]

2. Kostyk, B.C. and Golovchuk, S.Ju. (2017), *Pedagogichni aspekty organizacii' samostijnoi'*

roboty studentiv VNZ, *Molodyj vchenyj*, № 4 (44), pp. 377-380. [in Ukrainian]

3. Birjukova, L.A. (2010), Aktual'ni pytannja organizacii' samostijnoi' roboty studentiv, *Naukovyj chasopys nacional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni M.P. Dragomanova. Serija № 5. Pedagogichni nauky: realii' ta perspektyvy*, Vypusk 25, pp. 15-18. [in Ukrainian]

4. Bezkrivnyj, O.V. and Bardina, T.O. (2014), Indyvidualizacija samostijnoi' roboty studentiv v suchasnyh umovah rozvytku vyshhoi' osvity, *Nauka i metodyka : Zbirnyk naukovo-metodychnyh prac'*, Vyp. 26, pp. 45-50. [in Ukrainian]

5. Kucher, Z.S. (2009), Metodyka organizacii' samostijnoi' roboty studentiv z vykorystannjam kompleksu zavdan' pry vyvchenni kursu «Materialoznavstvo», *Problemy trudovoi' i profesijnoi' pidgotovky : nauk.-metod. zb.*, Vyp. 14, pp. 157-164. [in Ukrainian]

6. Derev'janko, S.I. (2014), Misce samostijnoi' roboty u tehnologii' problemnogo navchannja oblikovyh dyscyplin, *Nauka i metodyka: Zbirnyk naukovo-metodychnyh prac'*, Vyp. 27, pp. 36-43. [in Ukrainian]

7. Polozenko, O.V. (2014), Osoblyvosti samoreguljacii' studentiv agrarnyh VNZ, *Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrai'ny: Serija «Pedagogika. Psihologija. Filosofija»*, Vyp. 199, Ch. 1, pp. 282-291. [in Ukrainian]

8. Tanklev'ska, N.S. and Vermijenko, T.G. (2008), Metodyka organizacii' samostijnoi' roboty studentiv, *Nauka i metodyka : Zbirnyk naukovo-metodychnyh prac'*, Vyp. 13, pp. 59-63.

9. Ruzhylo, M.Ja. and Polozenko, O.V. (2014), Formuvannja navykiv samoosvity pry vyvchenni prykladnoi' matematyky majbutnimy fahivcjamy z agrarnogo menedzhmentu, *Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrai'ny: Serija «Pedagogika. Psihologija. Filosofija»*, Vyp. 199, Ch. 1, pp. 335-339.

Каричковський Василь Дмитрович,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри економіки,

Інститут економіки екології і права,

01054, м. Київ, вул. Тургенівська 11.

Тел. +380671361271

E-mail: vkarychkovskyi@gmail.com

Karychkovskyi Vasyl Dmytrovych,

Cand.Sc. (Economics), Associate Professor,

Associate Professor of Economics

Department,

Institute of Ecology Economics and Law,

str. Turhenivska 11, Kyiv, Ukraine, 01054

Tel. +380671361271

E-mail: vkarychkovskyi@gmail.com

Стаття надійшла 14.09.2017